

Studia PRAWNICZE

----- Zeszyt 1-2(179-180) 2009
Warszawa 2009

Sylvia Durczak-Żochowska ■

FUNKCJONOWANIE POSTĘPOWANIA NAKAZOWEGO W POLSKIM PROCESIE KARNYM W UJĘCIU STATYSTYCZNYM

I Postępowanie nakazowe - stan prawny

Współczesne ustawodawstwa karnoprocesowe przewidują tryby postępowania, które różnią się w swym przebiegu od postępowania uznanego za zwyczajne w danym systemie procesowym. Są to postępowania szczególne. Do nich należy tryb nakazowy. Stanowi on postępowanie szczególne drugiego stopnia o „zredukowanym” charakterze i najbardziej posuniętym odformalizowaniu wśród powyższych trybów.

Ustawa karna procesowa z dnia 6 czerwca 1997r. w wersji pierwotnej przyznała prawo do wzięcia udziału w posiedzeniu, na którym wydawano nakaz karny, oskarżonemu i jego obrońcy oraz pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi.

¹ S. Waltoś, *Założenia konstrukcyjne trybów szczególnych*, Nowe Prawo 1970, z. 7-8, s. 1100; por. D. Kala [w:] A. Bulsiewicz, M. Jeż-Ludwichowska, D. Osowska, D. Kala, *Przebieg procesu karnego*, Toruń 2003, s. 260.

² Dz. U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555.

³ Zwana dalej „k.p.k. z 1997 r.” Dla rozróżnienia autorka stosuje skrót „k.p.k.” na określenie kodeksu postępowania karnego z 1997 r., po zmianach wprowadzonych ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy-Kodeks postępowania karnego, ustawy-przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2003 r., Nr 17, poz. 155).

⁴ Art. 339 § 5 k.p.k. z 1997 r. w zw. z art. 500 § 4 k.p.k. z 1997r.

Oznaczało to konieczność odroczenia posiedzenia w przypadku niestawiennictwa uprawnionych, gdy nie zostali oni prawidłowo powiadomieni o terminie bądź gdy swoją nieobecność usprawiedliwili i wnosili o jego odroczenie. Udział prokuratora w posiedzeniu w przedmiocie wydania nakazu karnego był obligatoryjny. Konsekwencją przyznania stronom prawa udziału w tymże posiedzeniu był obowiązek ich zawiadomienia o czasie i miejscu posiedzenia. W literaturze wskazywano, iż umożliwienie stronom uczestnictwa w posiedzeniu w trybie nakazowym wyeliminowało obawę, że wydanie nakazu zaskoczy oskarżonego, który oczekuje na rozprawę i nie jest przygotowany na załatwienie sprawy w trybie nakazu. Z kolei dla oskarżonych, działających bez obrońcy, doręczenie zawiadomienia stanowiło impuls do rozważenia możliwości skorzystania z jego pomocy. Podkreślano, że oskarżonemu i jego obrońcy zagwarantowano możliwość zapoznania się z aktami sprawy jeszcze przed wydaniem nakazu. Ponadto, przepis art. 504 pkt 6 k.p.k. z 1997 r. przewidywał wymóg sporządzenia uzasadnienia nakazu karnego. Niedopuszczalny i nieskuteczny procesowo był nakaz karny, który nie zawierał wspomnianego elementu. Ograniczono także możliwość wymierzania nakazem karnym środków karnych wyłącznie do niewinności i przypadku przedmiotów (art. 502 § 2 k.p.k. z 1997 r.).⁸ Przepis art. 505 § 2 k.p.k. z 1997 r. przewidywał, iż sąd był władny postanowieniem uznać nakaz karny za bezskuteczny w razie niemożności doręczenia oskarżonemu nakazu karnego w ciągu 3 miesięcy, sprawa wówczas podlegała rozpoznaniu na zasadach ogólnych. Był to jedyny przypadek, gdy sąd pierwszej instancji mógł uchylić z urzędu swoje nieprawomocne orzeczenie w przedmiocie odpowiedzialności karnej. Przesłanki uznania nakazu

⁵ Dotychczas prokurator miał prawo wziąć udział w każdym posiedzeniu, również i tym, na którym wydawano nakaz karny (art. 88 k.p.k. z 1969 r.). Obowiązek uczestniczenia w posiedzeniu w przedmiocie wydania nakazu karnego statuował *expressis verbis* art. 339 § 5 k.p.k. z 1997 r. w zw. z § 3 tego przepisu.

⁶ Odmienne, zob. H. Gajewska - Kraczkowska, *Postępowania szczególne w kodeksie postępowania karnego* [w:] Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r., pod red. P. Kruszyńskiego, Warszawa 1999, s. 339.

⁷ T. Grajewski [w:]: Grajewski, L. K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000, s. 745.

⁸ Obowiązek orzeczenia środków karnych - innych niż wskazane w przepisie art. 502 § 2 k.p.k. i art. 500 § 1 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją styczniową - eliminował możliwość zastosowania postępowania nakazowego. Zob. wyrok SN z dnia 23.07.2003 r.; V KK 47/03; Monitor Prawniczy 2003, nr 17, s. 770; wyrok SN z dnia 29.08.2002 r., III KK 83/02, Prokuratura i Prawo, Dodatek Orzecznictwo 2003, nr 6 poz. 12.

⁹ J. Grajewski [w:]: J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom II, Kraków 2003, s. 224; D. Kala, *Kodeksowe postępowania szczególne*, Toruń 2000, s. 77.

za bezskuteczny to fakt niedoręczenia nakazu, ale też stwierdzenie, że doręczenie nie było możliwe. Ustawa nie precyzowała innych warunków, którymi winien był kierować się sąd podejmując decyzję w tym przedmiocie. Zatem po upływie trzech miesięcy licząc od dnia wydania nakazu, nie było możliwe podejmowanie dalszych prób doręczenia. Kodeks z 1997 r. nie wprowadził jednakże przepisu, zgodnie z którym sąd, rozpoznając sprawę po wniesieniu sprzeciwu nie byłby związany treścią nakazu karnego, który utracił moc.

Wraz z upływem czasu w doktrynie pojawiły się propozycje zmian kodeksu postępowania karnego, w tym trybu nakazowego. Wskazywano na konieczność skorelowania jego przepisów z przepisami Konstytucji RP¹³, wprowadzenia możliwości wydania nakazu w sytuacji, gdy przestępstwo jest zagrożone karą grzywny określoną kwotowo oraz rozszerzenia katalogu środków karnych dopuszczalnych w postępowaniu nakazowym. Nadto, podkreślano, iż niezbędna jest rezygnacja z udziału stron na posiedzeniu, na którym wydaje się nakaz karny oraz wyeliminowanie konieczności sporządzania uzasadnienia. Wciąż pojawiały się sugestie dotyczące wprowadzenia zakazu *reformationis in peius* w postępowaniu, toczącym się po wniesieniu sprzeciwu od nakazu karnego. Powyższe postulaty - prócz tego ostatniego - znalazły odzwierciedlenie w projektach nowelizacji:

¹⁰ Słusznie bowiem w literaturze proponowano, aby jako „niemożność doręczenia” ujmować przypadki, w których zgodnie z obowiązującymi przepisami o doręczeniach, nie mogą powstać skutki prawne doręczenia. Zob. Z. Wrona, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 101.

¹¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Kraków 2003, 983; J. Bielański, *Postępowanie nakazowe według nowego ustawodawstwa kamoprocesowego. Zagadnienia wybrane*, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. VII, pod red. L. Bogunii, Wrocław 2001, s. 77; J. Grajewski [w:] J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom II., op. cit., s. 224. Zauważyć należy, iż na gruncie art. 454f § 2 k.p.k. z 1969 r., w doktrynie pojawiły się postulaty skonkretyzowania przesłanek instytucji uznania doręczenia za bezskuteczne, a także wprowadzenia możliwości zaskarżania postanowienia w przedmiocie uznania. Zob. J. Grajewski, *Postępowanie nakazowe w polskim procesie karnym*, Studia Prawnicze 1991, nr. 1, s. 76. Propozycji tych jednak podczas prac nad k.p.k. z 1997 r. nie uwzględniono.

¹² Tak stanowiły przepisy art. 454 h k.p.k. z 1969 r. i art. 34 ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej z dnia 10 maja 1985 r. (Dz.U. z 1985 r., Nr 23, poz.101).

¹³ Por. A. Zoll, *Racjonalna reforma prawa karnego*, Warszawa 2001, s. 104-105 oraz uwagi na ten temat A. Wąsek, *Krytyczne uwagi do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dn. 16.05.00 r., dotyczącego warunkowego umorzenia postępowania*, [w:] Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Nowakowi, pod red. S. Stachowiaka, Poznań 2002, s. 23-34.

¹⁴ J. Grajewski [w:] J. Grajewski, L. K. Paprzycki, *Kodeks postępowania...* op. cit., s. 757.

prezydenckim, z datą wpływu na dzień 20 grudnia 2001 r.¹⁵, a także poselskim z dnia 3 marca 2002 r. Obie propozycje postulowały w przepisach, regulujących tryb nakazowy, zastąpienie wyrazów „wydać nakaz karny” słowami „orzec wyrokiem nakaz karny”. Projekt poselski wyraźnie określał, iż sąd rozpoznający sprawę po wniesieniu sprzeciwu nie jest związany treścią wyroku, który utracił moc. Dopiero Komisja Nadzwyczajna do Spraw Zmian w Kodyfikacjach w swoim sprawozdaniu z dnia 16 października 2002 r., proponowała, aby sformułowanie obu projektów „orzec wyrokiem nakaz karny” zmienić na zwrot: „wyrok nakazowy”. Nadto, na tym etapie prac, modyfikacji uległ art. 505 k.p.k. w ten sposób, że przepisy o prawie, terminie i sposobie wniesienia sprzeciwu oraz skutkach jego niewniesienia proponowano doręczać „wraz z odpisem wyroku”, postulowano również rezygnację z instytucji uznania przez sąd nakazu za bezskuteczny w razie niemożności jego doręczenia oskarżonemu w ciągu 3 miesięcy. Zmiany w tej ostatniej wersji, wraz z poprawkami dokonanymi przez izbę wyższą, Sejm uchwalił w dniu 10 stycznia 2003 r.²⁰

Nowelą styczniową przemodelowano regulacje dotyczące postępowań szczególnych, zwłaszcza zmianie uległy przepisy dotyczące trybu nakazowego. Obok

¹⁵ Projekt prezydencki z dnia 20.12.2001 r. ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, tekst pochodzi ze stron internetowych Sejmu (<http://www.sejm.gov.pl>) - druk sejmowy IV kadencji nr 182.

¹⁶ Projekt poselski z dnia 1.03.2002 r. ustawy o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw wraz z uzasadnieniem, tekst pochodzi ze stron internetowych Sejmu (<http://www.sejm.gov.pl>), druk sejmowy IV kadencji nr 388.

¹⁷ K. Marszał słusznie podniósł, iż takie sformułowanie, zawierające w istocie podwójną formę rozstrzygnięcia: wyrok i nakaz karny stanowiłoby zbędne udziwnienie. Zob. K. Marszał, *Nad projektem nowelizacji. Plusy i minusy Rzeczypospolita* z dnia 26.09.2002 r., s. C3.

¹⁸ Art. 1 pkt 172b) wskazanego wyżej projektu poselskiego z dnia 01.03.2002 r.

¹⁹ Sprawozdanie Komisji Nadzwyczajnej do Spraw Zmian w Kodyfikacjach z dn. 16.10.2002 r. o przedstawionym przez Prezydenta RP oraz poselskim projektach ustaw o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw wraz z uzasadnieniem, tekst pochodzi ze stron internetowych Sejmu (<http://www.sejm.gov.pl>), druk sejmowy IV kadencji nr 1001. Wprowadzenie powyższych słów przesądziło o charakterze tego rozstrzygnięcia. Zob. S. Durczak, *Charakter prawny wyroku nakazowego (aspekty kamoprocesowe i konstytucyjne)*, Gdańskie Studia Prawnicze 2004, Tom XII, s. 29 i nast.

²⁰ Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2003 r., Nr 17, poz. 155), zwana dalej nowelizacją z dnia 10 stycznia 2003 r. lub nowelą styczniową.

kary ograniczenia wolności lub grzywny w wysokości określonej w art. 502 § 1 k.p.k. wolno, w wypadkach przewidzianych w ustawie, orzec środek kamy (art. 502 § 2 k.p.k.). Zatem obecnie można wymierzyć każdy środek karny dopuszczalny przy danym przestępstwie²¹, co spowodowało objęcie trybem nakazowym większej ilości spraw. Zmiana ta zasługuje na aprobatę, gdyż brak podstaw do ograniczenia katalogu środków karnych, które sąd może wymierzyć w postępowaniu nakazowym, w szczególności, iż aktualnie sąd wydaje w tym trybie rozstrzygnięcie w postaci wyroku tj. wyroku nakazowego. Od dnia 1 lipca 2003 r. sąd wydaje wyrok nakazowy jednoosobowo na posiedzeniu bez udziału stron (art. 500 § 4 k.p.k.). O posiedzeniu bez udziału stron nie powiadamia się ich, zatem może się odbyć w dowolnym, możliwym oraz odpowiednim dla sądu czasie. Nadto, przy wydawaniu wyroku nakazowego, przy braku udziału stron na posiedzeniu, a także ustnego umotywowania wyroku, ustawodawca zrezygnował z obligatoryjnego sporządzenia uzasadnienia wyroku nakazowego. W literaturze wskazuje się, iż nie jest to trafna zmiana, bowiem brak uzasadnienia może skłaniać strony do

²¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku...* op.cit. s. 1263.

²² Tak też zob. P. Hofmański, *Opinia o rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy - kodeks kamy., ustawy - kodeks postępowania karnego., ustawy - kodeks kamy wykonawczy i niektórych innych ustaw (druk nr 2510 w zakresie przepisów procesowych) oraz poselskich projektach ustaw o zmianie ustawy - kodeks postępowania karnego (druki nr 1638, 1655, 1814, 2154 oraz 2336)*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2001, z. 2, s. 87 wraz z załącznikiem do niej, s. 93. Odmienne stanowisko zajął K. Zgryzek, według którego zmiana ta nie zasługuje na aprobatę ze względu na charakter postępowania nakazowego, zwłaszcza najgłębsze uproszczenia proceduralne, a także znaczną niekiedy dolegliwość pełnego katalogu środków karnych. Zob. K. Zgryzek, *Opinia do projektów ustaw o zmianie ustawy - k.p.k. oraz innych ustaw*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych 2001, nr 2, s. 223 wraz z załącznikiem do niej, s. 230. Zauważyć jednak należy, iż nawet dysponując pełnym katalogiem środków karnych, sąd uwzględniając art. 53 § 1-3 k.k. w zw. z art. 56 k.k. wymierzy adekwatny środek karny. Ponadto, C. P. Kłak słusznie wskazał, iż żadne argumenty nie przemawiają za wykluczeniem możliwości orzekania np. środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów w wyroku nakazowym. Szerzej zob. C. P. Kłak, *Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 lipca 2003 r., V KK 47/03*, Ius et Administratio 2005, nr 2, s. 143-144.

²³ Nawet jeśli podmioty te we własnym zakresie dowiedzą się o terminie i miejscu posiedzenia oraz stawiać się na nie, nie mogą wziąć w nim udziału w charakterze stron. Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom III, Warszawa 2004, s. 62. Jest to zatem posiedzenie zamknięte dla stron. Tak: A. R. Światłowski, *Kodeks postępowania karnego po nowelizacji*, Bezpłatny Dodatek do Monitora Prawniczego z 2003 r., nr 13, s. 20. Stanowi to wydatne ułatwienie i usprawnienie postępowania. Zob. A. Zachuta, *Reperkusje sądowe nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r - czyli o wątpliwościach i propozycjach ich likwidacji*, Przegląd Sądowy 2004, nr 9, s. 100.

częstszego składania sprzeciwów, gdyż nie znają one motywów ani przyczyn, jakimi kierował się sąd przy uznaniu winy oraz wymierzeniu konkretnej kary i /lub środka karnego. Jednakże wydaje się, że ponowne wprowadzenie obligatoryjnego uzasadniania każdego wyroku nakazowego w sposób oczywisty wydłużyłoby czas od momentu wpłynięcia aktu oskarżenia do sądu do momentu wydania tego wyroku i doręczenia jego odpisu oskarżonemu²⁵, a ponadto zmniejszyłoby zainteresowanie sądów stosowaniem tego trybu. Wskazać przy tym należy, iż wyrok nakazowy stanowi jedynie propozycję sądu, skierowaną do oskarżonego, ustalenia rozmiarów odpowiedzialności karnej za zarzucony akt oskarżenia czyn. Oskarżony i oskarżyciel decydują o bycie wyroku nakazowego poprzez zaakceptowanie jego rozstrzygnięć bądź wniesienie sprzeciwu, wyrażającego dezaprobatę. Ponadto, sąd wydając wyrok nakazowy, nie stosuje ogólnych reguł, dotyczących promulgacji wyroku, ale instytucję tzw. udostępnienia treści wyroku publicznie, poprzez złożenie jego odpisu na okres 7 dni w sekretariacie sądu, o czym należy poczynić wzmiankę w protokole posiedzenia (art. 418a k.p.k.). W mojej ocenie,

²⁴ Zob. P. Hofmański, *Opinia o rządowym projekcie...* op. cit., s. 87 wraz z załącznikiem do niej, s. 93; Zob. K. Zgryzek, *Opinia do projektów...* op. cit., s. 223-224 wraz z załącznikiem do niej, s. 230; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku...* op. cit., s. 1265; C. P. Kłak, *Postępowanie nakazowe po nowelizacji kodeksu postępowania karnego. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Problemy znowelizowanej procedury karnej*, pod red. Z. Sobolewskiego, G. Arytmiak, C.P. Kłaka, Kraków 2004, s. 104; C. P. Kłak, *Posiedzenie nakazowe w polskim procesie karnym*, Ius et Administratio 2004, z. 4, s. 55.

²⁵ Por. *ibidem*, s. 59.

²⁶ Nie zasługuje na uznanie pogląd E. Skrętowicza, według którego wprowadzenie sformułowania „wyrok nakazowy” w miejsce „nakazu karnego” spowodowało, iż wyrok ten nie stanowi propozycji rozstrzygnięcia, bowiem jest on nieproporcjonalnie ważniejszym orzeczeniem niż był nim nakaz. Zob. E. Skrętowicz, *Postępowanie nakazowe - zagadnienia wybrane* [w:] *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności. Księga pamiątkowa prof. A. Bulsiewicza*, pod. red. A. Marka, Toruń 2004, s. 350-351; podobnie A. Pawłowska, *Wyrok nakazowy w znowelizowanym k.p.k. - uwagi wybrane*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2004, nr 4, s. 32. Nie negując twierdzeń tychże autorów, iż przekształcenie nie oznacza bynajmniej wyłącznie zmiany nazwy, wskazać należy, iż nadal jest on propozycją, do której oskarżony może się przychylić bądź też nie, zaskarżając go sprzeciwem.

²⁷ A. Pawłowska, *Postępowanie nakazowe w kodeksie postępowania karnego*, *Prokuratura i Prawo* 1999, nr 1, s. 126. W literaturze przyrównano wyrok nakazowy do swoistego porozumienia - oskarżony godząc się z przedstawionym mu w wyroku nakazowym rozstrzygnięciem zawiera z sądem swego rodzaju porozumienie, będące jednakże nie wynikiem negocjacji z sądem czy oskarżycielem, ale akceptacją propozycji sądu. Nie ma tu bowiem miejsca na „targowanie się” co do kary, oskarżony może wyłącznie wyrok nakazowy przyjąć bądź też nie zgodzić się z nim, składając sprzeciw. Zob. M. J. Urbaniak, *Rozpoznawanie spraw pod nieobecność oskarżonego w polskim procesie karnym*, Poznań - Kalisz 2003, s. 126.

powyższy przepis w obecnym brzmieniu pozostaje w sprzeczności z zasadami publicznego ogłaszania wyroków, gdyż zainteresowany nie ma możliwości powzięcia wiadomości, gdzie i kiedy ma prawo zapoznać się z treścią wyroku nakazowego, brak bowiem publicznej informacji o tym, iż w ogóle doszło do jego wydania. Skreślenie § 2 przepisu art. 505 k.pk. nowelizacją z dnia 10 stycznia 2003 r. skutkuje tym, iż wyrok nakazowy może być doręczony stronom w każdym czasie i dopóki to nie nastąpi nie uzyskuje on atrybutu prawomocności. Zmianę tę należy zaaprobować, uzależnia ona uprawomocnienie się wyroku nakazowego od upływu terminu do złożenia sprzeciwu, licząc od doręczenia odpisu wyroku nakazowego wraz z pouczeniem stronom, zgodnie z przepisami rozdziału 15 działu IV k.pk., nie bierze zaś pod uwagę daty wydania tego wyroku. Nowela styczniowa nie wprowadziła zakazu *reformationis in peius* w postępowaniu, toczącym się po wniesieniu sprzeciwu od wyroku nakazowego.

II Funkcjonowanie postępowania nakazowego w świetle danych statystycznych

Ocena funkcjonowania postępowania nakazowego może być dokonana przy uwzględnieniu podstaw dwojakiego rodzaju. Jedną z nich mogą być wyniki rozważań wyłącznie natury prawnej, odnoszące się do poprawności strukturalnej całego postępowania oraz trafności zastosowania przez ustawodawcę konkretnych rozwiązań. Drugą podstawę mogą zaś stanowić wyniki badań praktyki, związane z korzystaniem z tego trybu. W niniejszym opracowaniu w sposób szczególny skupiono się na tej ostatniej z przedstawionych podstaw. Celem znowelizowania procedury karnej ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. było „urealnienie postępowania za sprawą uwolnienia trybu ze zbędnych rygorów”³¹, zatem zredukowanie formalizmu poprzez poczynienie uproszczeń, które przyczynią się do przyśpie-

²⁸ Zob. S. Durczak, *Charakter prawny wyroku nakazowego...* op. cit., s. 38-42.

²⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Tom III., op. citj s. 72.

³⁰ Por. B. Gronowska, M. Jeż - Ludwichowska, K. Noskiewicz, *Postępowanie nakazowe w świetle praktyki*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1991, nr 1, s. 86; J. Biela- siński, *Postępowanie nakazowe według...* op. cit., s. 56.

³¹ Uzasadnienie prezydenckiego projektu ustawy z dnia 20.12.2001 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, s. 49, 51, tekst pochodzi ze stron internetowych Sejmu (<http://www.sejm.gov.pl>), druk sejmowy IV kadencji nr 182, s. 48.

szenia procesu karnego.³² Wpływ wprowadzenia tak doniosłych zmian na liczbę wydawanych przez sądy nakazów karnych oraz wnoszenie sprzeciwów od tych rozstrzygnięć, obrazują poniższe badania przeprowadzone przez autorkę na podstawie danych zgromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości RP.

Przeprowadzone badania dotyczyły okresu od początku roku 2000 do końca roku 2007. Wybór lat nie był przypadkowy, chodziło o objęcie analizą zarówno okresu przed zmianami dokonanymi nowelą styczeniową, jak i okresu po ich wprowadzeniu. Badania miały na celu przedstawienie wpływu wyżej wymienionych zmian na korzystanie z trybu nakazowego zbiorczo przez wszystkie i następnie poszczególne sądy rejonowe w obrębie wybranych sądów okręgowych w Polsce. Jako technikę badawczą wykorzystano analizę danych zgromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości w okresie od początku roku 2000 do końca roku 2007, z uwzględnieniem I półroczy i lat. W wymienionym czasie każdy sąd okręgowy w Polsce, na podstawie danych wszystkich sądów rejonowych w obrębie określonego sądu okręgowego, zarówno po upływie konkretnego I półrocza danego roku, jak i po upływie danego roku wypełniał opracowany w danym czasie przez Ministerstwo Sprawiedliwości formularz dotyczący liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego, jak i prywatnego, a następnie przekazywał go zlecającemu Ministerstwu Sprawiedliwości. Podkreślenia wymaga, iż materiał źródłowy niniejszej pracy stanowią orzeczenia nieprawomocne, bowiem opracowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości formularze zawierają wyłącznie dane dotyczące orzeczeń nieprawomocnych, wyjątkowo w formularzach za rok 2005 i I półrocze 2006 pojawiły się liczby prawomocnych wyroków nakazowych. Zatem, mimo iż w większości przypadków liczba wydanych nieprawomocnych wyroków nakazowych była wskazana wprost w formularzu, za rok 2005 i za I półrocze 2006 należało ją obliczyć, sumując liczbę wniesionych sprzeciwów od wyroków nakazowych i prawomocnych wyroków nakazowych. Ponadto, w formularzach za I półrocze 2004 i rok 2004 wskazano aż trzy liczby dotyczące liczby wyroków nakazowych: pierwsza liczba oraz trzecia to wskazana wprost w formularzu liczba wyroków nakazowych, liczba środkowa to „ewidencja spraw w postępowaniu

³² Uzasadnienie projektu poselskiego ustawy z dnia 1.03.2002 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, s. 16, tekst pochodzi ze stron internetowych Sejmu (<http://www.sejm.gov.pl>), druk sejmowy IV kadencji nr 388, s. 2.

³³ Na dzień 31.05.2008 r. Ministerstwo Sprawiedliwości dysponowało danymi statystycznymi za okres do dnia 31.12.2007 r.

³⁴ Jednocześnie należy mieć na względzie, iż liczba wydanych wyroków nakazowych za rok 2005 i I półrocze 2006, może nieznacznie odbiegać od sumy prawomocnych wyroków nakazowych oraz złożonych sprzeciwów.

nakazowym”, w konsekwencji wszystkie trzy, różniące się znacząco liczbą, oznaczają liczbę wydanych wyroków nakazowych.

Analizą zostały objęte następujące zagadnienia: 1) liczba wydanych łącznie wyroków nakazowych (do 1 lipca 2003r. nakazów karnych) w poszczególnych półroczach i latach w stosunku do łącznych załatwień spraw z oskarżenia publicznego oraz 2) liczba wniesionych sprzeciwów w poszczególnych półroczach i latach wobec wydanych łącznie wyroków nakazowych (do 1 lipca 2003 r. nakazów karnych), przy czym tę drugą kwestię rozpatrywano na dwóch płaszczyznach: 1) ogólnej tj. uwzględniając zbiorcze dane ze wszystkich sądów rejonowych w Polsce oraz 2) cząstkowe tj. biorąc pod uwagę dane zebrane w poszczególnych sądach rejonowych w Polsce w obrębie konkretnego sądu okręgowego w Polsce. Przeprowadzone badania uznać należy za upoważniające do formułowania wniosków natury ogólnej, obejmują one bowiem - wedle danych Ministerstwa Sprawiedliwości - wszystkie załatwienia spraw z oskarżenia publicznego, wszystkie wydane wyroki nakazowe oraz wszystkie wniesione sprzeciwy na terenie całej Polski oraz wszystkie wydane wyroki nakazowe oraz wszystkie wniesione sprzeciwy w poszczególnych sądach rejonowych w Rzeczypospolitej Polskiej w obrębie konkretnego sądu okręgowego w Polsce. Podkreślić należy, iż dane Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczą w przypadku lat 2000-2001 wyłącznie spraw karnych, zaś poczynając od I półrocza 2002 oraz w półroczach i latach następnych spraw karnych oraz spraw o wykroczenia. Od sprawozdań za I półrocze 2002 roku i w kolejnych półroczach i latach w statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości nie wyodrębnia się kategorii spraw karnych, stąd nie ma możliwości skonfrontowania wyżej wymienionych zagadnień uwzględniając wyłącznie sprawy toczące się na podstawie kodeksu postępowania karnego. Zastosowane w niniejszej pracy sformułowanie „załatwiono łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego” oznacza, iż każda uwzględniona w formularzu sprawa z oskarżenia publicznego została zakończona wciągu danego okresu sprawozdawczego: merytorycznie lub formalnie, przez przeniesienie do innego urzędu ewidencyjnego, przez połączenie z inną sprawą lub przez przeniesienie do innej jednostki sprawozdawczej. Pod

³⁵ Wiąże się to z likwidacją kolegiów do spraw wykroczeń i przejęciem rozstrzygania spraw wykroczeniowych przez nowo powstałe sądy grodzkie tj. wydziały grodzkie w sądach rejonowych. Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 września 2001 r. w sprawie utworzenia sądów grodzkich (Dz. U. z 2001 r., Nr 106, poz. 1160 ze zm.).

³⁶ Zob. § 471 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS z 2003 r., Nr5, poz. 22 ze zm.). Powyższe zarządzenie dotyczy formularzy za I półrocza i lata 2004-2007. Odnosnie sprawozdań za I półrocza i lata 2000- -2003, obowiązywało Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 1988 r.

powyższą pozycją nie zostały ujęte sprawy z oskarżenia prywatnego oraz prowadzone w trybie art. 55 § 1 k.p.k. Zwrot „w tym” oznacza, że nie wymienia się wszystkich składników sumy ogólnej danej informacji. W tablicach sprawozdawczych wykazano ogólną liczbę spraw z danego repertorium lub ogólną liczbę osób osądzonych, a poniżej wymienia się tylko te sprawy lub osądzienia, które są przedmiotem zainteresowania odbiorcy sprawozdania czyli w tym przypadku sprawy rozpoznane w postępowaniu nakazowym. Zwrot „w tym” nie występował samodzielnie, lecz zawsze po określonej danej informacji, w niniejszym wypadku po wskazaniu liczby załatwień łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego, wobec czego liczba po zwrocie „w tym” jest wliczona do liczby ogółem.

Jako pierwszą płaszczyznę wzięto pod uwagę dane zbiorcze tzn. uwzględniające dane ze wszystkich sądów rejonowych w Polsce. W statystykach Ministerstwa Sprawiedliwości prowadzi się ewidencję łącznych załatwień spraw z oskarżenia publicznego, w tym wydanych łącznie wyroków nakazowych (do 1 lipca 2003 r. nakazów karnych) oraz wniesionych od nich sprzeciwów.

Dokonane zestawienie (zob. tabela zbiorcza nr 1), poczynając od I półrocza 2000 do I półrocza 2003, wskazuje, iż przed nowelizacją z dnia 10 stycznia 2003 r., liczba spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do ogólnej liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego systematycznie malała z 7,03% do 2,81%. Spadek ten następował przy wzroście ogólnej liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego oraz jednocześnie nieznacznym spadku liczby wydanych wyroków nakazowych. Najsilniejszy spadek można zaobserwować na przełomie 2002 i 2003 roku (czyli tuż przed wprowadzeniem zmian). Zauważyć należy, o czym wyżej wspomiano, iż poczynając od I półrocza 2002 r. oraz w kolejnych półroczach i latach statystyka dotyczy trybu nakazowego w sprawach karnych oraz wykroczeniach łącznie. Aby zachęcić sądy do częstszego sięgania po tenże tryb, ustawodawca zdecydował się na głębokie zmiany, wprowadzone nowelą stycz-

w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS z 1988 r., Nr 2, poz. 6 ze zm.), gdzie jedynie ogólnie wskazywano, iż do obowiązków kierownika sekretariatu należy w szczególności opracowywanie projektów sprawozdań statystycznych z zakresu pracy wydziału (§2 ust. 2 pkt 5 tego zarządzenia), jednakże z opisów znajdujących się na formularzach, przesyłanych w tych okresach do danego sądu wynika, iż rozumienie w/w zwrotu było takie, jak umieszczone następnie w cytowanej tzw. instrukcji sądowej z dnia 12 grudnia 2003 r.

³⁷ § 474 powyższego Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. Dotyczy ono sprawozdań za okres od I półrocza 2004 do roku 2007. Natomiast, jak już wyżej wskazano, z opisów znajdujących się na formularzach, za okres od I półrocza 2000 do roku 2003 należy wnosić, iż sformułowania te rozumiano w taki sposób, jak wskazany *expressis verbis* następnie w cytowanej tzw. instrukcji sądowej z dnia 12 grudnia 2003 r.

niową, która weszła w życie od dnia 1 lipca 2003 r. Kolejne zestawienia (zob. tabele zbiorcze nr 2 i 3), a także dane za rok 2003 w tabeli zbiorczej nr 1 pozwalają dostrzec znaczący wzrost liczby wydawanych wyroków nakazowych w stosunku do ogólnej liczby załatwień w sprawach z oskarżenia publicznego w porównaniu z danymi za okresy od I półrocza 2000 do I półrocza 2003. Wpływ wprowadzonej nowelizacji obrazuje liczba wydanych nakazów karnych w roku 2003 w porównaniu do I półrocza 2003 r. I tak, w I półroczu 2003 r. wydano 6535 nakazów karnych, a w całym roku 2003 aż 58530 wyroków nakazowych i nakazów karnych, co stanowi 796% wzrost łącznej liczby wyroków nakazowych i nakazów karnych. Porównując natomiast liczbę spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do ogólnej liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego w roku 2002, czyli w okresie sprzed nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003r., oraz w 2003 roku, zauważamy jej zmianę z 4,12% do 11,51%, co świadczy o niezwykle wysokim (179%) wzroście zainteresowania sądów w korzystaniu z tego trybu w badanym okresie. Z kolei, analizując dalej okres od I półrocza 2004 do I półrocza 2007, można dostrzec, iż po roku 2003 sytuacja zaczęła się stabilizować. Potwierdza to liczba spraw, w których wydano wyrok nakazowy w stosunku do ogólnej liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego po wejściu w życie noweli styczniowej, w porównaniu do I półrocza 2003 r. Zauważamy, iż liczba ta kształtowała się na poziomie wyższym odpowiednio: w I półroczu 2005 r. o 6,9 punktów procentowych³⁸, w I półroczu 2006 r. o 6,59 p.p., w I półroczu 2007 o 4,86 p.p. Dane obejmujące I półrocze 2004 i rok 2004 uznać należy za niemiernorodne, gdyż trzy wskazane liczby oznaczają: pierwsza liczba oraz trzecia to wskazana wprost w formularzu liczba wyroków nakazowych, liczba środkowa to „ewidencja spraw w postępowaniu nakazowym”, a w konsekwencji wszystkie trzy, różniące się znacząco liczby, oznaczają liczbę wydanych wyroków nakazowych. Jednakże każda z tych liczb jest wyższa niż te sprzed nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003 r. w odniesieniu do liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego. Zatem, biorąc pod uwagę fakt, iż po wprowadzeniu noweli styczniowej nastąpiło intensywne zainteresowanie się korzystaniem z trybu nakazowego w nowej formule, przez co dane za rok 2003 niezwykle znacząco odbiegają od późniejszych tendencji (co wyżej zaznaczono), ponadto uwzględniając powyższe uwagi dotyczące I półrocza 2004 i roku 2004 należy uznać, iż najbardziej reprezentatywne dane dotyczą I półrocza i roku 2005. W tamtym bowiem czasie, nowe przepisy obowiązywały już odpowiednio rok i półtora roku, „okrzepły” w polskim procesie karnym, zaś nadmierne zainteresowanie opadło. Zauważyć przy tym należy jednocześnie, iż liczba spraw,

³⁸ Zwane dalej w skrócie p.p.

w których wydano wyrok nakazowy w stosunku do ogólnej liczby załatwień spraw z oskarżenia publicznego - mając na uwadze powyższe rozważania - w porównaniu do I półrocza 2005 r. zaczęła spadać poczynając od I półrocza 2006 r. o 0,31 p.p. aż do I półrocza 2007 o 2,04 p.p.³⁹

Z kolei przed nowelą styczniową (zob. tabela zbiorcza nr 1), liczba wniesionych sprzeciwów wobec wydanych łącznie nakazów karnych średnio za I półrocza lat 2000-2003 wyniosła 23% (najwyższą liczbę zanotowano w I półroczu 2001 r. tj. 25,08%). Aktualne pozostają uwagi, iż poczynając od I półrocza 2002 r. i w kolejnych półroczach i latach statystyka obejmuje tryb nakazowy w sprawach karnych i wykroczeniach łącznie, zaś badając stosunek wniesionych sprzeciwów do wydanych łącznie wyroków nakazowych w I półroczu i roku 2004 uwzględniono trzy, różniące się znacząco liczby, każda z nich oznacza liczbę wydanych wyroków nakazowych. Podkreślić należy, iż liczba wniesionych sprzeciwów, wskazywana przez sądy - mimo rozbieżności, co do liczby wydanych wyroków nakazowych w I półroczu 2004 r. i w roku 2004 - była w każdym miejscu formularza taka sama (por. tabela zbiorcza nr 2). Po zmianach dokonanych ustawą z dnia 10 stycznia 2003r. stosunek wyżej wymienionych liczb - uwzględniając uwagi dotyczące I półrocza i roku 2004 - w przypadku każdego półrocza lat 2005-2007 przekraczał 25,08 % czyli najwyższą liczbę sprzed noweli i średnio kształtował się na poziomie 31%. Zatem wielkość ta podniosła się w porównaniu do okresu za I półrocza lat 2000-2003 średnio aż o 8 pp. Powyższe rozważania uprawniają do wniosku, iż nastąpił trwały wzrost liczby wniesionych sprzeciwów w stosunku do liczby wydanych wyroków nakazowych (do 1.07.2003r. nakazów karnych). Wzrost ten był najbardziej znaczący - nie uwzględniając danych za I półrocze 2004 r. i za rok 2004, gdyż jak wyżej wskazano są niemiarodajne - w I półroczu 2007r., gdzie badana wielkość wyniosła 32,21%.

³⁹ Na spadek spraw, rozpoznawanych w postępowaniu nakazowym w I półroczu 2007 r. i roku 2007 miało wpływ wprowadzenie kolejnego postępowania szczególnego do k.p.k. - trybu przyspieszonego ustawą z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2006 r., Nr 226, poz. 1648). Ustawa ta obowiązuje od dnia 12.03.2007 r. Zakresy postępowania przyspieszonego oraz trybu nakazowego mogą się pokrywać np. w przypadku orzekania w sprawach o przestępstwie z art. 178 a §1 i 2 k.k.

⁴⁰ W literaturze niemieckiej wskazuje się, iż sprzeciw od nakazu karnego w Niemczech zostaje złożony przez oskarżonego w około jednej trzeciej spraw. Dane za G. Fezer, zob. G. Fezer, *Strafprozessrecht*, München 1995, s. 117.

Tabela zbiorcza nr 1:

Zestawienie ogólnej liczby załatwionych spraw z oskarżenia publicznego, liczby wyroków nakazowych (do 1.07.03 r. nakazów karnych) wydanych przez poszczególne sądy rejonowe w obrębie wszystkich sądów okręgowych w Polsce od I półrocza 2000 r. do roku 2003 r. i wniesionych od nich sprzeciwów.

Lp.		2000		2001		2002		2003	
		I półrocze	rok	I półrocze	rok	I półrocze	rok	I półrocze	rok
1.	Załatwiono łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego	136514	278977	166768	381835	205467	432424	232247	508721
2.	W tym wydano łącznie wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	9597	18860	8883	18052	8892	17795	6535	58530
3.	Liczba spraw, w których wydano wyrok nakazowy (nakaz karny do 1.07.03 r.) w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach	7,03%	6,76%	5,33%	4,73%	4,33%	4,12%	2,81%	11,51%
4.	Wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	2016	4647	2228	4349	2186	4277	1393	13057
5.	Liczba spraw, w których wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) do liczby wydanych wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) w procentach	21,01%	24,64%	25,08%	24,09%	24,58%	24,04%	21,32%	22,31%

Tabela zbiorcza nr 2:

Zestawienie ogólnej liczby załatwionych spraw z oskarżenia publicznego, liczby wyroków nakazowych (do 1.07.03 r. nakazów karnych) wydanych przez poszczególne sądy rejonowe w obrębie wszystkich sądów okręgowych w Polsce od I półrocza 2004 r. do roku 2006r. i wniesionych od nich sprzeciwów.

Lp.		2004						2005		2006	
		I półrocze			rok			I półrocze	1	I półrocze	2
1.	Załatwiono łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego	269857			544607			270671	569432	254286	516092
2.	W tym wydano łącznie wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	23760 ¹⁾	40052 ²⁾	42721 ³⁾	53481 ¹⁾	78667 ²⁾	82246 ³⁾	26279	65564 ⁴⁾	23877 ⁴⁾	48890
3.	Liczba spraw, w których wydano wyrok nakazowy (nakaz karny do 1.07.03 r.) w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach	8,80%	14,84%	15,83%	9,82%	14,45%	15,10%	9,71%	11,51%	9,40%	9,47%
4.	Wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	11033			21338			8285	17073	6729	14932
5.	Liczba spraw, w których wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) do liczby wydanych wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) w procentach	46,44%	27,55%	25,83%	39,90%	27,12%	25,95%	31,53%	26,04%	28,18%	30,54%

Legenda do tabeli zbiorczej nr 2:

¹⁾ liczba wyroków nakazowych - Dział 1. 1a formularza Ministerstwa Sprawiedliwości.

²⁾ liczba wyroków nakazowych - Dział 1.2 formularza Ministerstwa Sprawiedliwości.

³⁾ liczba załatwień w postępowaniu nakazowym - Dział 1. 1c formularza Ministerstwa Sprawiedliwości.

⁴⁾ liczba powstała po dodaniu liczby wniesionych sprzeciwów od wyroków nakazowych oraz liczby wydanych prawomocnych wyroków nakazowych - Dział 1.1. c e) formularza Ministerstwa Sprawiedliwości.

Tabela zbiorcza nr 3:

Zestawienie ogólnej liczby załatwionych spraw z oskarżenia publicznego, liczby wyroków nakazowych (do 1.07.03 r. nakazów karnych) wydanych przez poszczególne sądy rejonowe w obrębie wszystkich sądów okręgowych w Polsce od I półrocza 2007 r. do roku 2007 r. i wniesionych od nich sprzeciwów.

Lp.		2007	
		I półrocze	rok
1.	Załatwiono łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego	270443	514895
2.	W tym wydano łącznie wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	20729	37885
3.	Liczba spraw, w których wydano wyrok nakazowy (nakaz karny do 1.07.03 r.) w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach	7,67%	7,36%
4.	Wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.)	6677	11737
5.	Liczba spraw, w których wniesiono łącznie sprzeciwy od wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) do liczby wydanych wyroków nakazowych (nakazów karnych do 1.07.03 r.) w procentach	32,21%	30,98%

Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości zawierają również dane dotyczące wydanych wyroków nakazowych (do 1 lipca 2003 r. nakazów karnych) oraz wniesionych od nich sprzeciwów w poszczególnych sądach rejonowych w Polsce w obrębie konkretnego sądu okręgowego w Polsce. Jak wyżej wskazano, poczynając od I półrocza 2002 r. oraz w kolejnych półroczach i latach statystyka dotyczy trybu nakazowego w sprawach karnych oraz wykroczeniach łącznie, wcześniej obejmowała wyłącznie sprawy karne. Wskazać trzeba, iż w niektórych przypadkach w archiwum Ministerstwa Sprawiedliwości nie odnaleziono całego formularza danego sądu za konkretny okres lub też jego części, obejmującej omawiane dane, czasami określone pozycje formularza pozostawiono niewypełnione, nie podając, czy danymi tymi ten sąd nie dysponuje czy dana wielkość wynosi zero.

⁴¹ Ponadto w niektórych przypadkach brakowało danych, co było spowodowane zaprzestaniem istnienia danego okręgu, czy też powstaniem danego okręgu w późniejszym czasie, przykładowo rozporządzeniami Ministra Sprawiedliwości, jednym z dnia 17 grudnia 2003 r. (Dz. U. z 2003 r., Nr 220, poz. 2186) utworzono Sąd Okręgowy w Koninie, zaś kolejnym z dnia 29 kwietnia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r., Nr 127, poz. 1326) utworzono Sąd Okręgowy w Sieradzu, a także zanotowaniem znaku w formularzu przez dany sąd, bez określenia, czy należy wnioskować, iż dane te oznaczają zero czy też brak danych.

Materiał źródłowy również w tej płaszczyźnie stanowią orzeczenia nieprawomocne, gdyż opracowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości sprawozdania zawierają wyłącznie dane dotyczące orzeczeń nieprawomocnych, wyjątkowo w formularzach za rok 2005 i I półrocze 2006 pojawiły się liczby prawomocnych wyroków nakazowych.

Z zebranych zestawień liczb łącznych załatwień w sprawach z oskarżenia publicznego oraz liczb wydanych łącznie nakazów karnych wydanych przez poszczególne sądy rejonowe w obrębie konkretnych sądów okręgowych w Polsce w okresie od I półrocza 2000 r. aż do I półrocza 2003 r. można wywnioskować, iż przed nowelizacją z dnia 10 stycznia 2003 r., liczba spraw, w których wydano nakaz karny, w większości okręgów malała. Stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach, przykładowo w okręgu jeleniogórskim, w porównaniu do I półrocza 2000r., spadał odpowiednio: w I półroczu 2001 r. o 7,89 p.p., w I półroczu 2002 r. o 9,83 p.p., w I półroczu 2003 r. o 16,23 p.p. Z kolei ta sama wielkość w okręgu jeleniogórskim, w porównaniu do roku 2000 r., spadała odpowiednio: w roku 2001 o 5,75 p.p., w roku 2002 o 7,96 p.p. Stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach, w okręgu radomskim, w porównaniu do I półrocza 2000 r., spadał odpowiednio: w I półroczu 2001 r. o 2,56 p.p., w I półroczu 2002 r. o 6,54 p.p., w I półroczu 2003 r. o 8,02p.p. Z kolei ta sama wielkość w okręgu radomskim, w porównaniu do roku 2000r., spadała odpowiednio: w roku 2001 o 2,44 p.p., w roku 2002 o 5,53 p.p. Przedstawione powyżej dwa przykłady okręgów odzwierciedlają ogólną tendencję zaprezentowaną przy badaniu zestawienia poszczególnych sądów rejonowych w obrębie wszystkich sądów okręgowych w Polsce.

Interesujące przypadki stanowią okręgi: krakowski i warszawski. W pierwszym z nich, badany stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny

⁴² Zatem, za rok 2005 i za I półrocze 2006 liczby wydanych wyroków nakazowych, w poszczególnych okręgach, należało obliczyć sumując liczbę wniesionych sprzeciwów od wyroków nakazowych oraz liczbę wydanych prawomocnych wyroków nakazowych. Formularze w tych okresach nie wskazywały bowiem wprost liczb wydanych wyroków nakazowych, o czym była już mowa wcześniej.

⁴³ W tym okręgu zatem, stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w I półroczu 2003 r. w porównaniu do I półrocza 2000 r. spadł o 78%.

⁴⁴ W okręgu radomskim w rezultacie zanotowano, iż stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w I półroczu 2003 r. w porównaniu do I półrocza 2000 r. zmniejszył się o 56%.

w stosunku do liczby załatwionych, łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego, w procentach, w I półroczu 2000 r. i roku 2000 kształtował się na poziomie 0,03% (w I półroczu 2000 r. wydano 1 nakaz karny, zaś w roku 2000 - 2 nakazy), w I półroczu 2001 r. stanowił 0,15% (wydano 6 nakazów karnych), za rok 2001 zaś 0,65% (wydano 76 nakazów karnych), w I półroczu 2002 r. wynosił 0,99% (wydano 77 nakazów karnych), za rok 2002 stanowił 1,14 % (wydano 177 nakazów karnych), w I półroczu 2003 r. jedynie 0,09% (wydano 7 nakazów karnych). Zatem, stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach od I półrocza

2000 r. do roku 2002 rósł, w I półroczu 2003 r. znowu zmalał. Natomiast liczba załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego stale rosła w odniesieniu do danych za I półrocze i rok 2000. W badanym okręgu krakowskim wielkość ta w procentach, w porównaniu do I półrocza 2000 wzrosła odpowiednio: za I półrocze 2001r. o 16%, za I półrocze 2002 r. o 122%, za I półrocze 2003 r. o 130%, zaś w porównaniu do roku 2000, odpowiednio zwiększyła się: za rok

2001 o 73%, za rok 2002 o 128%.⁴⁵ W rezultacie, mimo wzrostu liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego od I półrocza 2000 r. do roku 2002, uznać należy, że od I półrocza 2000 r. do I półrocza 2003 r. - biorąc pod uwagę liczbę załatwień w tych okresach łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego - w okręgu krakowskim w wymienionym okresie tryb nakazowy był wykorzystywany jedynie w niewielkim zakresie.

Natomiast w okręgu warszawskim stosunek liczby spraw, w których wydano nakaz karny w stosunku do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w procentach, w porównaniu do I półrocza 2000 r., spadał odpowiednio: w I półroczu 2001 r. o 1,78 p.p., w I półroczu 2002 r. o 1,49 p.p., w I półroczu 2003 r. o 3,05 p.p. Z kolei ta sama wielkość w tym okręgu, w porównaniu do roku 2000 r., zmalała odpowiednio w roku 2001 o 0,16 p.p., by niewiele wzrosnąć w roku 2002 o 0,14 p.p. Zauważyć jednak należy, iż mimo zwiększenia się badanej liczby w 2002 r. w porównaniu do roku 2000 r., to - uwzględniając

⁴⁵ Liczba załatwień łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w okręgu krakowskim kształtowała się następująco za I półrocza: roku 2000 - 3497, roku 2001 - 4059, roku 2002 - 7764, roku 2003 r. - 8053, natomiast w latach wynosiła: za rok 2000 - 6795, za rok 2001 - 11725, za rok 2002 - 15469.

⁴⁶ W formularzach za I półrocza 2000-2004 oraz za lata 2000-2004 występował tylko okręg warszawski, począwszy od I półrocza 2005 i w następnych półroczach i latach, wraz z podziałem okręgu warszawskiego na warszawski i warszawsko-praski, w sprawozdaniach pojawiają się oba okręgi. W badaniach, po wyodrębnieniu okręgu warszawsko-praskiego, uwzględniono wyniki wskazane w obu wymienionych okręgach.

liczbę załatwień w tych okresach łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego⁴⁷ - w okręgu warszawskim w okresie od I półrocza 2000 r. do I półrocza 2003 r. z postępowania nakazowego korzystano tylko w ograniczonym zakresie.

Z kolei z zestawień liczb łącznych załatwień w sprawach z oskarżenia publicznego oraz liczb wydanych łącznie wyroków nakazowych (do 1.07.2003 r. nakazów karnych) wydanych przez poszczególne sądy rejonowe w obrębie konkretnych sądów okręgowych w Polsce w okresie od roku 2003 aż do roku 2007, uwzględniając półrocza, wynika, iż stosunek liczby spraw, w których wydano wyroki nakazowe (do 1.07.2003 r. nakazy karne) do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego znacząco wzrósł w odniesieniu do danych z poprzednich I półroczy i lat. Tytułem przykładu, w badanych okręgach krakowskim i warszawskim, wielkość ta w procentach, w porównaniu do roku 2003 r., odpowiednio wzrosła: w roku 2004 r. o 13,80 p.p. (13,31 p.p. lub 12,57 p.p.) i 11,86 p.p. (pozostałe liczby wynoszą także 11,86 p.p.), w roku 2005 o 10,00 p.p. i 7,05 p.p., w roku 2006 o 7,15 p.p. i 15,06 p.p., w roku 2007 o 3,36 p.p. i 12,27 p.p. Z kolei w okręgu radomskim, badany stosunek również rósł, chociaż już nie tak znacząco jak w przypadku powyższych okręgów: w roku 2004 r. o 0,81 p.p. (8,53 p.p. lub 11,72 p.p.), w roku 2005 o 4,37 p.p., w roku 2006 o 0,25 p.p., w roku 2007 o 1,81 p.p.

Zauważyć przy tym należy, iż w przypadku powyższych okręgów - nie uwzględniając danych za I półrocze 2004 r. i za rok 2004, gdyż jak wyżej wskazano są niemiarodajne - do roku 2005 badany stosunek rósł, w roku 2006 zmalał w okręgu krakowskim i radomskim, a wzrósł w warszawskim (w porównaniu do roku poprzedniego), w roku 2007 się zmniejszył w krakowskim i warszawskim, zaś w radomskim wzrósł (w porównaniu do 2006 r.). Z kolei, porównując stosunek liczby spraw, w których wydano wyrok nakazowy (do 1.07.2003 r. nakaz karny) do liczby załatwionych łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w okręgu krakowskim za okres I półrocza 2007 r. i za okres I półrocza 2003 r. należy uznać, iż nastąpił wzrost aż 109 razy, zaś porównując tę wielkość za okres I półrocza 2007 r. i za okres I półrocza 2000 r. stwierdzić trzeba, iż zwiększyła się ona aż 331 razy. Natomiast w okręgu warszawskim, porównując powyższy stosunek liczb, za okres I półrocza 2007 r. i za okres I półrocza 2003 r. należy uznać, iż wzrósł on 47 razy, zaś porównując tę wielkość za okres I półrocza 2007 r. i za okres I półrocza 2000 r. stwierdzić trzeba, iż zwiększyła się ona 6 razy.

⁴⁷ Liczba załatwień łącznie w sprawach z oskarżenia publicznego w okręgu warszawskim wynosiła za I półrocza: roku 2000 - 8 458, roku 2001 - 9 335, roku 2002 - 12 076, roku 2003 - 17 475. Z kolei w latach kształtowała się następująco: za rok 2000 - 27 971, za rok 2001 - 20 399, za rok 2002 - 25 557.

Podkreślenia wymaga, iż z powodu nieprecyzyjnego sformułowania formularzy za I półrocze i rok 2004, występują trzy różne liczby, z których każda oznacza ilość wydanych wyroków nakazowych. Dane za ten okres należy uznać za niemiarodajne, o czym świadczy fakt, iż gdyby uwzględniać stosunek liczby spraw, w których złożono sprzeciwy do liczby spraw, w których wydano wyroki nakazowe, to np. w okręgu katowickim w I półroczu 2004 otrzymamy 148,84%, za rok 2004 zaś 116,31%, w okręgu częstochowskim w I półroczu 2004 zanotujemy 112,30%, za rok 2004 zaś 142,26%. Zatem w powyższych przypadkach liczba wydanych wyroków nakazowych byłaby - według tych formularzy - niższa niż liczba złożonych od nich sprzeciwów.

Odnosnie liczby wnoszonych sprzeciwów, przed nowelizacją z dnia 10 stycznia 2003 r., średni stosunek liczby spraw, w których wniesiono łącznie sprzeciwy od nakazów karnych do liczby wydanych nakazów karnych, w większości okręgów był niższy niż po wejściu w życie tej noweli. Przykładowo, stosunek liczby wniesionych sprzeciwów wobec wydanych łącznie nakazów karnych średnio za I półrocza lat 2000-2003 w okręgu warszawskim wyniósł 16,14% (zaś najwyższą liczbę zanotowano w I półroczu 2001r. tj. 22,84%), natomiast ta wielkość za I półrocza lat 2005-2007 - nie biorąc pod uwagę danych za I półrocze 2004 r. i za rok 2004, gdyż jak wyżej wskazano są niemiarodajne - w badanym okręgu kształtowała się średnio na poziomie 24,49% (najwyższa liczba wystąpiła w I półroczu 2007 r. tj. 30,70%). Z kolei w okręgu gdańskim, stosunek liczby wniesionych sprzeciwów w odniesieniu do wydanych łącznie nakazów karnych średnio za I półrocza lat 2000-2003 wyniósł 17,63% (a najwyższą liczbę zanotowano w I półroczu 2000 r. tj. 25,90%), zaś ta wielkość za I półrocza lat 2005-2007 - nie uwzględniając danych za I półrocze 2004 r. i za rok 2004, gdyż jak wyżej wskazano są niemiarodajne - w badanym okręgu kształtowała się średnio na poziomie 25,99% (najwyższa liczba wystąpiła w I półroczu 2007 r. tj. 32,21%). Zatem badany stosunek w powyższych okręgach wzrósł w porównaniu do okresu za I półrocza lat 2000-2003 średnio aż o 8,36 p.p. w przypadku okręgu warszawskiego i 8,35 p.p. w wypadku okręgu gdańskiego.

Nadto, zauważyć należy, iż od I półrocza 2000 do I półrocza 2003 jedynie sporadycznie stosunek liczby złożonych sprzeciwów do liczby wydanych nakazów

⁴⁸ Jak już wyżej wskazywano, w formularzach za I półrocza 2000-2004 oraz za lata 2000-2004 występował tylko okręg warszawski, począwszy od I półrocza 2005 i w następnych półroczach i latach, wraz z podziałem okręgu warszawskiego na warszawski i warszawsko-praski, w sprawozdaniach pojawiają się oba okręgi. Stąd też, w badaniach - po wyodrębnieniu się okręgu warszawsko-praskiego - uwzględniono wyniki wskazane w obu wymienionych okręgach.

karnych w poszczególnych okręgach wynosił powyżej 50%⁴⁹, od roku 2003 oraz w kolejnych półroczach i latach częściej ten procent przekraczano.

Reasumując, nie ulega wątpliwości, iż liczba złożonych sprzeciwów w stosunku do liczby wydawanych wyroków nakazowych w badanym okresie wykazywała tendencje wzrostowe.

III Podsumowanie

Usprawnienie procesu karnego winno mieć na względzie właściwe wyważenie proporcji między skutecznością ścigania karnego a zabezpieczeniem praw uczestników postępowania. Postępowanie nakazowe po nowelizacji z dnia 10 stycznia 2003r. zasadniczo spełnia ten wymóg. Przede wszystkim oskarżonemu przysługuje sprzeciw od wyroku nakazowego, skutkujący rozpoznaniem sprawy na rozprawie, na zasadach ogólnych, nadto sąd wyrokując nie ma prawa wymierzyć takiego rodzaju czy wymiaru kary, który nie jest dopuszczalny w tym postępowaniu, wreszcie zakres przedmiotowy i podmiotowy tego trybu jest ograniczony w taki sposób, iż nie ma możliwości stosowania go na szeroką skalę. Dodatnią cechą polskiego postępowania nakazowego stanowi również fakt, iż stosowanie tego trybu nie jest uzależnione od inicjatywy oskarżyciela, zaś sądu nie wiąże także jego ewentualna propozycja co do wysokości i rodzaju sankcji karnych. Jednakże, polski ustawodawca, stwarzając możliwość rozpoznawania merytorycznego sprawy poza rozprawą, powinien zapewnić, aby procedowanie przez sąd na posiedzeniu i wydanie wyroku merytorycznego nie narażało ani konstytucyjnych praw oskarżonego ani standardów międzynarodowych. Po przeprowadzeniu poważniejszych nowelizacji obszerniejszych aktów prawnych, po okresie ich praktycznej weryfikacji, można ocenić ich rzeczywistą wartość i funkcjonalność poszczególnych rozwiązań. Zaprezentowane powyżej wyniki badań, związane z korzystaniem z trybu nakazowego wskazują, iż wprowadzone nowelą styczniową zmiany niewątpliwie spowodowały częstsze podejmowanie decyzji o wyborze tego

⁴⁹ Taka sytuacja wystąpiła: w I półroczu 2000 w okręgu tarnowskim (83,33%), w roku 2000 w okręgu wrocławskim (53,00%), w I półroczu 2001 w okręgu w okręgu ostrołęckim (51,28%), w I półroczu 2003 w okręgu gliwickim (58,57%) i nowosądeckim (51,40%).

⁵⁰ Miało to miejsce: w I półroczu 2005 r. w 5 okręgach, w I półroczu 2006 r. również w 5 okręgach, w roku 2006, I półroczu 2007 w 4 okręgach, w roku 2007 w 3 okręgach. W roku 2005 wskazanych przekroczeń nie zanotowano.

⁵¹ Por. J. Tylman, *Nowy kodeks postępowania karnego w świetle pierwszych jego ocen*, Państwo i Prawo 1998, nr 9-10, s. 135.

trybu przez sądy, a ponadto zaowocowały szybszym orzekaniem w konkretnej sprawie, co wpłynęło na sprawniejsze wyrokowanie w sprawach skomplikowanych pod względem merytorycznym i przez to bardziej pracochłonnych.

Autorka jest doktorem nauk prawnych, sędzią Sądu Rejonowego w Bydgoszczy.

THE WORKINGS OF THE PROCEDURE FOR PENAL ORDER VERDICTS IN POLISH CRIMINAL PROCEDURE FROM PRACTICAL SIDE

In many countries the modern criminal law proceedings provide a main procedure and a number of special procedures. Those special types of procedure differ in their course from the main procedure in the particular criminal proceeding. One of them is the procedure for penal order verdicts.

The article discusses the workings of the procedure for penal order verdicts from practical side. But first the author presents the regulations in the *“Code of Penal Procedure” from 1997*, referring to this procedure. The legislator assumed the possibility of the participation of the defendant and his attorney-at-law in the court session, although the public prosecutor was obliged to take part in the session. The decision given by the court at first instance was a penal order, i.e. not a verdict. A penal order might impose punishment in the form of limited imprisonment or fine, according to Article 502 of the *“Code of Penal Procedure” from 1997*, and only the following subset of legal consequences of the offense, either on their own or in a combination: compensation and forfeiture of goods. The pronouncement of the penal order was made in public to both parties and the audience. The author brings the attention to the fact that, the penal order must have contained the reason for the decision in writing. The article presents proposals *de lege lata* and the need for changes *de lege ferenda* in the procedure. After the major, fundamental amendment of the *“Code of Penal Procedure” from 1997*,

which took place on 1st of July 2003, the parties and the audience may not participate in the procedure for penal order verdicts court session. The session is “closed”

⁵² S. Waltoś, *Założenia konstrukcyjne...* op. cit., s. 1095-1096.

for any entitled persons. The decision given by the court at first instance is not a penal order but a penal order verdict, which shall be communicated to the public prosecutor, defendant and his representative by the way of delivering its certified copy. The content of a penal order verdict issued during a court session is made available to the public by the way of depositing a certified copy of such order for seven days in the court's secretariat, an action to be mentioned in the minutes of the court session. This institution gives rise to the controversy because the promulgation is not really public. A judge may impose punishment in the form of fine or limited imprisonment and any legal consequences of the offense, which the "*Code of Penal Procedure*" from 1997 assumes, either on their own or in combination. The verdict may not contain the reason for the decision. The author suggests that these changes were intended by legislator to accelerate the procedure for penal order verdicts.

In the second part the article presents the results of author's researches connected with using this procedure in practice. Information gathered in the Ministry of Justice from year 2000 to 2007 connected with penal orders or penal order verdicts has been analyzed. Special attention was paid to the amount of penal orders and penal order verdicts issued before and after the major, fundamental amendment of the "*Code of Penal Procedure*" from 1997, which took place on 1st of July 2003. The analysis of results of researches permits to conclude that the courts of first instance use this procedure more often after the amendment. It is a significant conclusion because cases in this procedure can be finished faster, therefore courts using this procedure can sentence in more cases than earlier.